

Døpefonter hogd i norsk marmor

Av Dagfinn Trømborg

Mange tror at marmor er en sjelden bergart som bare finnes i Italia eller andre land, fjernt fra Norge. Slik er det ikke. Det har vært mange marmorbrudd rundt om i Norge. I noen av dem har det vært stor aktivitet. Mye av steinen ble brukt her i landet, men en betydelig del har også blitt eksportert.

Bergarten marmor finnes i ulike farger og mønster, og er forholdsvis lett å hogge. Den har derfor i lang tid vært ettertraktet som bygningsstein og til dekorative elementer i interiører.

Vi har to typer av marmor: kalkspatmarmor og dolomittmarmor. Kalkspatmarmor er den vanligste. Kvaliteten på marmor varierer fra porøs og kornet, til krystallinsk og kompakt.

Allerede på 11-hundretallet ble marmor brukt til Nidarosdomen i Trondheim hvor flere hundre hvite, slanke søyler skaper vakre kontraster både inne og ute. Marmor-ennene kom fra Almenningssøy ut på Trøndelagskysten og fra Sparbu innerst i Trondheimsfjorden. De aller fleste av de gamle marmorbruddene er nå nedlagt. Men det brytes fortsatt marmor flere steder i Norge. Under byggingen av Gardermoen Lufthavn i 1990-årene ble det for eksempel brukt 13 000 m² golvflis av gråhvit marmor fra Fauske i Nordland.

Etter kirkens dåpsrituale i middelalderen, skulle det nakne dåpsbarnet dukkes helt ned i vann. For å få dette til, måtte det lages døpefonter som hadde store og dype kummer. Av norske bergarter er det bare myk og fet kleberstein som egnet seg til dette. Kleberstein lar seg lett skjære og hule ut med enkle redskaper, og har derfor gjennom mange hundre år blitt brukt til å lage gryter og andre bruksgjenstander.

Det er registrert nesten to hundre døpefonter fra middelalderen i Norge som er hogd i kleberstein.

På slutten av middelalderen ble dåpsritualet etter hvert endret. Barnet ble ikke lenger senket ned i vann. Nå ble praksis at presten bare øste vann over barnets hode. Da ble det ikke lenger nødvendig med store, dype og upraktiske døpefonter. Når det nå skulle lages nye døpefonter, sto en derfor friere i å bruke forskjellige materialer som tre, metall og ulike bergarter.

Hensikten med dette arbeidet har vært å spore opp døpefonter i Norge som er hogd i norsk marmor, og å finne ut hvor i landet steinen er hentet fra.

Kongsberg kirke

Døpefont av marmor fra Kommersøya ved Holmestrand. Kirka ble innviet i 1761. Til dette flotte og pompøse bygget ble det laget en meget vakker døpefont av gråblå marmor av god kvalitet. Den er rund, glattpolert, med profiler og dekorert med bladformer, og passer godt inn i kirkas frodige rokokkointeriør.

Kongsberg kirke. Foto: D. Trømborg.

Marmorbryter Johan Christopher Hægeman som laget døpefonten, tok ut emnet i marmorbruddet på Kommersøya eller "Marmorøya", som den også ble kalt. Øya ligger i Sandebukta litt nord for Holmestrand. Omtrent 45 kilometer fra Kongsberg.

Blokker av marmor fra Kommersøya ble allerede i 1660-årene fraktet til Halden og brukt til porter og murhjørner på Fredriksten festning.

Tangen kirke i Drammen

Døpefont fra 1784 av marmor fra Gjellebekk i Lier. Denne teglsteinskirka ble bygd ferdig i 1854, på tomte hvor det tidligere sto ei gammel tømmerkirke. I den gamle kirka sto det en malt døpefont av tre inntil den ble erstattet av den døpefonten som står der i dag. Døpefonten har firkantet kum med brudte hjørner.

På sidene er det hugget en innskrift: "bekostet og foræret TANGENS KIRKE af / ANNA CATARINA sl/PETER KLEIN 1784".

Tangen kirke i Drammen. Foto: D. Trømborg.

Over innskriftene er det laget en rosettboard. På hvert av hjørnene er det hugget et hjerte med to roser over. Skaftet er åttesidet, svakt utskrådd over ei profilert, firkantet fotplate.

Døpefonten er laget av marmor fra Gjellebekk. De gamle marmorbruddene ved Gjellebekk, ligger inne i skogen, like nord for Liertoppen kjøpesenter, ca. 10 kilometer i luftlinje fra Tangen kirke.

Fargen på steinen varierer fra lys til mørk grå, med tydelige mørke striper og lagvis, vannrett struktur. Gjellebekkmarmor er vakker, men løs og kornet og forvitret lett i vær og vind.

Etter en reise i Norge bestemte den dansk-norske kong Fredrik den femte at den nye kirka bak Amalienborg slott i København, skulle bygges av marmor fra Gjellebekk. I 1749 ble grunnsteinen lagt ned. Det ble starten på et kjempeprosjekt hvor det etter hvert arbeidet 80-100 mann i bruddene og omlag 10 000 kubikkmeter marmor ble sendt ned til København. Etter en lang og dramatisk byggehistorie ble Fredriks kirke eller Marmorkirken, som den også kalles, ferdig. Etter en storstilt rengjøring og restaurering, fremstår den i dag som en av Københavns vakre severdigheter.

Andre kirker som har døpefonter av Gjellebekkmarmor:

-Tranby kirke i Lier fra 1855. Har åttekantet døpefont fra samme tid. Den er hogd ved marmorbruddene i Gjellebekk, som ligger bare to- tre kilometer fra kirka.

-Nedre Eiker kirke i Buskerud fra 1860. Åttekantet døpefont. Trolig samme alder som kirka.

-Fiskum kirke ved Darbu i Øvre Eiker. Kirka er fra 1866 og den åttekantete døpefonten er trolig like gammel.

Lovisenberg kirke i Oslo

Døpefont av marmor fra Velfjorden i Nordland. Kirka ble bygd i 1912 av teglstein og med enkelte elementer av grefsensyenitt. Både kirka og døpefonten ble tegnet av arkitekt Harald Aars.

Døpefonten ble hogd og polert av hvit, grovkrystalinsk marmor med gråblå striper. Steinen er fra Velfjorden i Nordland, som ligger 20 - 30 km sørøst for Brønnøysund. Døpefonten er hogd av en hel blokk, er firkantet og har en dekorasjon på hver side som viser druer og vinløv. Langs Velfjorden er det registrert både hvit og himmelblå kalkspat-marmor.

Christian Anker fra Halden kjøpte i 1890-årene opp mange marmorfelter rundt om i landet, blandt annet ved Velfjorden, hvor det ble satt igang blokksteinsdrift. Driften opphørte etter få år. Seinere har det vært flere eiere og drift både på marmor og på kalkstein. I dag tas det ut store mengder industrikalk i området.

Lovisenberg kirke i Oslo. Foto: D. Trømborg.

som lå i områder ved Laksevåg. Steinen til døpefonten kommer trolig fra de gamle, nå nedlagte marmorbruddene ved Salthella på øya Selbjørn i Austevoll kommune, som ligger ca. 40 kilometer sørvest for Bergens bysentrum.

Døpefonten har åttekantet kum, skaft og profilert fot. Hver flate på siden av kummen er dekorert med et forgylt kors, og avsattes nederst med en oppadgående bue. I Sunnhordland er det mange marmorforekomster hvor det i tidligere tider var betydelig drift.

Laksevåg kirke i Bergen. Foto: H. C. Berntzen.

Laksevåg kirke i Bergen

Døpefont av marmor fra Salthella i Austevoll. Kirka er fra 1875 og har døpefont av av grovkornet gråhvit marmor med mørkere grå striper. Det heter om døpefonten, som trolig er like gammel som kirka, at den var "en gave fra tømmerne fra verftet og repslagerne ved begge repslagerier",

Snåsa kirke i Nord-Trøndelag

Døpefont fra 1869 av marmor fra Snåsa. Døpefonten er sekskantet og hogd av grovkrystalinsk marmor. Fagen er lys grå med litt mørkere blågrå bånd. Den har en inskripsjon: WMoe 1869. På begge sider av Snåsavannet er det store kalksteins- og marmoravsetninger.

Snåsa kirke i Nord-Trøndelag. Foto: B. Austli.

Fargen varierer fra lys grå med blågrå bånd, til stein med mørkere gråblå grunnfarge og med lyse, hvite striper.

Snåsa kirke fra 1563 ble vesentlig ombygd i 1869. Den er murt opp av gråhvit marmor som ble hentet fra brudd like i nærheten. Emnet til døpefonten er sansynligvis hentet fra det samme bruddet.

Bodin kirke i Bodø

Døpefont av marmor fra Fauske. Kirka er opprinnelig fra 1240, men har gjennomgått store ombygginger.

Døpefonten som ble laget av kunstneren Oskar Bodøgard i 1964, er eggformet, har en ru, prikkhogd overflate og med en duefigur på siden. Fargen er hvit med svakt rødlig islett.

På Fauskeidet, ca. 50 km øst for Bodø, ligger de viktigste marmorforekomstene i landet. Det som særpreger Fauskemarmor er både god kvalitet og at den fins i mange forskjellige farger og mønster.

Bodin kirke i Bodø. Foto: D. Trømborg.

Det første bruddet i Fauske ble åpnet i 1884. Etter hvert kom hovedmassen av hvit marmor til det norske markedet derfra. I 1896 var hele 130 mann i arbeid i disse marmorbruddene. Det ble bygget en fabrikk i Fauske hvor marmorblokkene ble sagt opp til plater, slipt og polert. De viktigste produktene var fasadeplater, servanter og gravmonumenter.

Den typen som i dag trolig er mest kjent består av rød og hvit marmor i vekslende lag, av og til med små innslag av grønt. En annen type er hvit eller gråhvit med krusete blågrå "skyer".

Størstedelen av steinen som brytes blir eksportert til utlandet i hel blokk, men det blir fortsatt foredlet lokal stein i Fauske. De viktigste produktene er golvflis og benkeplater.

Andre kirker som har døpefonter av Fauske-marmor:

-Saltstraumen kirke fra 1886. Døpefont fra 1953. Hvit med grå striper. Sekskantet kum, skaft og fot.

-*Skjerstad kirke* fra 1959. Døpefonten fra samme årstall er av hvit marmor, og levert fra Ankerske Marmorforretning. Åttekantet kum. Firkantet skaft og fot, med duemotiv på en av sidene.

-*Ervik kapell* på Stadt fra 1970. Døpefonten som er fra samme årstall, er tegnet av arkitekt Arne Arneberg. Kapellet ble bygd som et minnekapell etter hurtigruteskipet D/S "Sanct Svittun" som ble senket like i nærheten av britiske fly i september 1943.

Ballangen kirke i Nordland. Foto: J. E. Ingebretsen.

Ballangen kirke ved Ofotfjorden i Nordland

Døpefont av marmor fra Hekkelstrand. Kirka ble bygd ferdig i 1923, og har døpefont som er like gammel. Den er vakkert laget av grovkrystalinsk, ren, hvit dolomittmarmor fra brudd ved Hekkelstrand, som ligger ca. 10 kilometer nord for kirka.

Den har sekskantet profilert kum og fot, og rundt skaft. Døpefonten ble hogd av Helge Heimstad som forlangte kr 150 for arbeidet,- men kirkeforeningen ga han kr 300.

I 1891 begynte Ankerske Marmorforretning drift av dolomittmarmor på Hekkelstrand. På det meste var det 25-30 mann beskjeftiget i bruddet. Steinen ble brukt til bygningsstein. Noe av den ble eksportert til utlandet. Blokksteinsdriften varte bare få år, og opphørte helt i slutten av 1890-årene.

Først mange år seinere, i 1971, ble det startet ny stordrift av dolomitt som brukes til ulike formål i industrien og i landbruket.

I **denne oversikten** er det beskrevet tretten døpefonter som er laget av stein fra syv forskjellige marmorbrudd rundt om i landet. Den eldste er fra 1761, den yngste fra 1970. Et aldersspenn på vel to hundre år, noe som tydelig vises i ulik stil og form.

Reisetips Marokko!

Bjarne Grav har vært på flere turer til Marokko og hans reisetips med bilder har vi lagt ut på våre websider.

www.nags.net/stein/reisetips